

RENGIMO ŠEIMAI ASOCIACIJA

Įmonės kodas 305741547 Adresas: Trak g. 35-4, Kaunas., tel. 8 612 86005 El. paštas: rengimas.seimai@gmail.com

2022-05-30 Nr. S-21-04

LR Prezidentui Gitanui Nausėdai

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMO NR. XII-2608 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR PAPILDYMO 15¹ STRAIPSNIU ĮSTATYMO NR. XIVP-879

2022-05-30

Vilnius

2022 m. gegužės 24 d. LR Seimas priėmė Lietuvos Respublikos pagalbinių apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 15-1 straipsniu įstatymą, kuriuo, buvo nuspręsta atsisakyti neterminuoto pagalbinių apvaisinimo metu sukurtų, bet tam nepanaudotų žmogaus embrionų saugojimo, o taip pat *etinės* nuostatos, jog pagalbinių apvaisinimo metu sukurtas embrionas gali būti naudojamas tik moters pagalbiniam apvaisinimui.

Siūlymas panaikinti reikalavimą neterminuotai saugoti pagalbinių apvaisinimo tikslu sukurtus, bet į moters gimdą neperkeltus žmogaus embrionus, buvo motyvuojamas noru mažinti nepakeliamą finansinę naštą poroms, kurios nori pagalbinių apvaisinimo procedūros pagalba susilaukti vaikų.¹ Taip pat buvo teigiama, jog dėl šio finansinio barjero pagalbinių apvaisinimo paslauga Lietuvoje pasinaudoja vos vienas procentas porų, kurios negali natūraliu būdu susilaukti vaikų.²

Įstatymą svarstant LR Seime Šeimos klausimais dirbančios NVO ne kartą ragino spręsti kūdikio negalinčių susilaukti porų nevaisingumo gydymo organizacines ir finansines problemas būdais, kurie *inter alia* neblogintų teisinės žmogaus embriono apsaugos Lietuvoje, nekeltų etinių ir moralinių įtampų visuomenėje ir nesukurtų etinės sąžinės prieštaravimo dilemos pagalbinių apvaisinimo procese dalyvaujantiems medikams.

¹ Teiginys, kad neterminuotas nepanaudotų žmogaus embrionų saugojimas yra nepakeliamas finansinė naštą poroms, neatitinka tikrovės. Standartinėje vaisingumo klinikoje embriono šaldymas ir saugojimas trims metams kainuoja 500 eurų, t. y. 166 eurų per metus. Lyginant su kitomis išlaidomis vaisingumo gydymui, tai nėra nepakeliamas finansinė naštą. Be to, pora yra laisva rinktis sukurti tik tiek embrionų, kiek bus implantuojama į moters gimdą: tada šaldymo klausimas nekyla. Akivaizdu, kad ši suma nėra priežastis, dėl kurios apie savo vaiką svajojančios poros atsisakytų šios procedūros.

² Siūlomų pakeitimų poveikis kompleksiniam nevaisingumo problemų sprendimui yra minimalus. Pagalbinis apvaisinimas - sudėtinga, poveikį sveikatai turinti ir nebūtinai rezultatą garantuojanti paslauga, kuriai ryžtasi ne kiekviena nevaisinga pora. Taip pat reikia turėti omenyje, kad dalis nevaisingų porų negali susilaukti vaikų ne tik todėl, kad moteris negali pastoti, bet ir todėl, kad negali išnešioti vaisiaus (pvz. dėl hormonų pusiausvyros sutrikimo įvyksta prolapsas (lyties organų nusileidimas) ar dėl onkologinės ligos tenka pašalinti gimdą). Informacijos apie tai, kiek Lietuvoje yra nevaisingų porų, kiek iš jų pasinaudojo valstybės finansuojamomis pagalbinių apvaisinimo paslaugomis, kiek norėtų jomis pasinaudoti ir kiek *galėtų* jomis pasinaudoti, mes neturime. Europoje pagalbinių apvaisinimo procedūrų (nepriklausomai nuo finansavimo šaltinio) poreikis yra gana stabilus ir svyruoja tarp 5-8 %. Todėl įstatymo projekto poveikis kompleksiniam nevaisingumo problemų sprendimui Lietuvoje būtų minimalus.

Deja, bet LR Seimas atmetė tiek LR Seimo narės A. Širinskienės teiktas pataisas, siūlančias išsaugoti žmogaus gyvybę pradinėje vystymosi stadijoje, atsakomybę už jų saugojimą prisiimant valstybei, tiek ir P. Saudargo, V. Aleknaitės – Abramikienės ir kitų teiktam pasiūlymui saugoti žmogaus embrionus bent 80 metų, t.y. tiek kiek trunka vidutinė žmogaus gyvenimo trukmė.

Kadangi Pagalbinio apvaisinimo įstatymu yra *įteisinama* vaisingumo išsaugojimo paslaugos, *inter alia* apimančias ir lytinių ląstelių paėmimą, konservavimą ir saugojimą (Įstatymo 2 straipsnis), NVO siūlė svarstyti realią galimybę dėl perteklinių embrionų kūrimo kylančias problemas spręsti ne žmogaus embrionų, bet *moteriškų lytinių ląstelių (kiaušialasčių) šaldymo būdu*, kurių panaudojimas nesukuria etinių ir moralinių problemų.

Taip pat NVO siūlė peržiūrėti Pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo ir jų apmokėjimo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų tvarką, numatant poroms, norinčioms susilaukti vaiko pagalbinio apvaisinimo būdu, palankesnes sąlygas. Tai būtų leidę išspręsti su Pagalbinio apvaisinimo įstatymu taikymu susijusias organizacines ir finansines problemas poįstatyminių aktų lygmenyje, nekeičiant įstatyme nustatyto žmogaus embriono teisinės apsaugos režimo.

Deja, visus šiuos šeimų klausimais dirbančių NVO pasiūlymus buvo neatsižvelgta. Esame įsitikinę, jog priimtas teisinis reguliavimas iškreipia Lietuvoje galiojančią žmogaus embriono teisinės apsaugos sistemą, neužtikrina pakankamo žmogaus embrionų apsaugos lygio ir atveria duris galimam piktnaudžiavimui, susijusiam su pagalbinio apvaisinimo metu sukurtais, bet į moters organizmą neperkeltais žmogaus embrionais.

Tai grindžiame šiais *teisinais* argumentais:

1. Teisės doktrinoje pripažįstama, jog jei pradėtas, bet dar negimęs vaikas teisiniu ar techniniu požiūriu ir negali būti laikomas asmeniu, jis neabejotinai yra teisės subjektas, ir to išraiška, kalbant apie su žmogaus embrionu susijusį teisinį reguliavimą, yra iš tarptautinės teisės kylantis reikalavimas numatyti tam tikrą embriono apsaugą:

A) Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos (toliau - Ovjedo konvencija) 18 straipsnio 1 dalis įtvirtina nuostatą, kad „kai įstatymai leidžia atlikti tyrimus su embrionais *in vitro*, jie turi užtikrinti *atitinkamą embriono apsaugą*“.

B) Europos Žmogaus teisių teismo doktrina pripažįsta, kad embrionui yra reikalinga teisinė apsauga ir kad nacionalinė teisė *turi garantuoti pakankamą žmogaus embriono apsaugos lygį*, kuris priklauso nuo šalyje įtvirtintos embriono sampratos. (byla *Parrillo prieš Italiją*).

C) Europos Sąjungos teisė taip pat reikalauja, jog nacionaliniu lygmeniu būtų apibrėžta *pakankama embriono apsauga*, kuri atsižvelgtų į tai, kad embrionas būtų naudojamas atsižvelgiant į pagrindines teises, ypač – į žmogaus orumą. (*Oliver Brüstle prieš Greenpeace eV*).

Čia pastebėtina, kad žmogiškojo orumo apsauga gali būti teikiama tik tokiam subjektui, kuris turi žmogiškąją prigimtį. Žmogiškos prigimties turėjimas nepriklausomo nuo to, ar jis teisinio subjektiškumo prasme yra laikomas asmeniu. *Būtent žmogiškos prigimties turėjimas, o ne buvimas jau susiformavusiu asmeniu (ar*

to teisinis pripažinimas) ir yra tas pagrindas, kuriuo remiantis tarptautinė teisė garantuoja tam tikrą embriono apsaugą ir reikalauja ją nacionaliniu lygmeniu įtvirtinti

2. Lietuvos teisėje yra įtvirtinta nedviprasmiška ir moderniu medicinos mokslu paremta nuostata, jog embrionas yra žmogaus gyvybė pradinėje vystymosi stadijoje. BTEĮ 3 str. 20 d. sakoma, jog „Žmogaus embrionas – besivystantis žmogaus organizmas nuo apvaisinimo momento (zigotos susidarymo) iki aštuntos nėštumo savaitės pabaigos“. Analogiška nuostata buvo įtvirtinta ir 2016 m., priėmus Pagalbinio apvaisinimo įstatymą (Įstatymo 2 str. 7 d.).

Kadangi embrionas yra žmogaus gyvybė pradinėje vystymosi stadijoje, įstatymo leidėjui tenka teisinė pareiga užtikrinti tinkamą embriono, kaip žmogiškos gyvybės esančios pradinėje vystymosi stadijoje, apsaugos lygį. Reikalavimas nustatyti tinkamą embriono apsaugos lygį, atitinkantį Lietuvos teisėje įtvirtintą embriono sampratą, kyla iš minėtų tarptautinių įsipareigojimų.

3. Lietuvos valstybė, siekdama užtikrinti pakankamą embriono apsaugą, atitinkančią Lietuvos teisėje įtvirtintą embriono sampratą, teisėje yra įtvirtinusi tris teises nuostatas: a) žmogaus embriono kūrimas kitu, ne su pagalbiniu apvaisinimu susijusiu tikslu, yra negalimas; b) biomedicininiai eksperimentai su žmogaus embrionu yra ribojami; c) nepanaudoti žmogaus embrionai yra šaldomi neribotam laikui.

Kad žmogaus embriono kūrimas kitu, ne su pagalbiniu apvaisinimu susijusiu tikslu, yra negalimas, nurodo Pagalbinio apvaisinimo įstatymo 10 str. 8 dalis („Pagalbinio apvaisinimo metu sukurtas embrionas gali būti naudojamas tik moters pagalbiniam apvaisinimui“), kurią dera skaityti konjunkcijoje su BTEĮ 3 str. 2, 3, 4 ir 6 d. Ši nuostata kyla iš Ovjedo konvencijos 18 str. 2 d.: „Kurti žmogaus embrionus moksliniams tyrimams yra draudžiama.“

Reikalavimas užtikrinti pakankamą embriono, kaip žmogiškos gyvybės esančios pradinėje vystymosi stadijoje, apsaugos lygį taip pat reiškia, jog žmogaus embriono negalima naudoti bet koku kitu, ne su pagalbiniu apvaisinimu susijusiu tikslu. Kad sukurtas žmogaus embrionas negali būti naudojamas biomedicininiais eksperimentams, nurodo BTEĮ, kurio 3 str. 2, 3, 4 ir 6 d. įtvirtina šiuos žmogaus gyvybės apsaugos principus: a) kad kurti embrionus biomedicininio tyrimų tikslais draudžiama; b) kad su žmogaus embrionu leidžiama atlikti tik tuos biomedicininis tyrimus, kurių numatoma nauda tiriamam žmogaus embrionui yra didesnė negu žala ir c) kad biomedicininiai tyrimai su žmogaus embrionu, kurių metu arba kuriems pasibaigus žmogaus embrionas yra sunaikinamas arba žmogaus embrionas neperkeliamas į moters gimdą, draudžiami.

Tokia pati nuostata netiesiogiai kyla iš Ovjedo konvencijos 18 str. 2 d. loginės analizės: jei žmogaus embrionus kurti moksliniams tyrimams draudžiama, lygiai taip pat draudžiama moksliniams tyrimams naudoti jau sukurtus, bet nepanaudotus žmogaus embrionus, nes jie buvo sukurti dirbtinio apvaisinimo tikslu. Kitaip interpretuojant būtų sukurta teisės spraga, kuria galima būtų pagalbiniu apvaisinimo proceso metu sąmoningai sukurti perteklinius žmogaus embrionus, ketinant juos panaudoti ne pagalbiniu apvaisinimo tikslais. Toks teisinis reguliavimas atitinka ES teisės reikalavimą, kad embrionas būtų naudojamas atsižvelgiant į pagrindines teises, ypač – į žmogaus orumą (ETT byla C-34/10 Oliver Brüstle prieš Greenpeace eV).

Būtent todėl, siekiant išvengti galimo piktnaudžiavimo ir užtikrinti tinkamą žmogaus embriono apsaugos lygį, Pagalbinio apvaisinimo įstatyme yra numatyta, kad dirbtinio apvaisinimo metu sukurti ir nepanaudoti žmogaus embrionai negali būti naikinami ir turi būti šaldomi (Pagalbinio apvaisinimo įstatymo 10 str. 5 („Sukurti, tačiau į moters organizmą neperkelti embrionai laikomi lytinių ląstelių banke“ ir 7 („Draudžiama naikinti pagalbinio apvaisinimo metu sukurtą ir į moters organizmą neperkeltą embrioną“) dalys).

Iš viso to, kas pasakyta, akivaizdu, jog teisės normos, išreiškiančios aukščiau minimas teises nuostatas, yra tarpiai susijusios tarpusavyje ir sąveikaudamos sudaro vieningą ir logišką žmogaus gyvybės genezės stadijoje apsaugos sistemą. Jų keitimas šią sistemą ardytų ir neatitiktų pakankamo žmogaus embriono apsaugos lygio, kurio iš Lietuvos reikalauja ES teisės normos ir kiti tarptautiniai įsipareigojimai.

Pakankamos embriono apsaugos principas suponuoja, kad leidimas nepanaudotus žmogaus embrionus sunaikinti, esant realiai galimybei juos išsaugoti šaldant, Lietuvoje neatitiktų pakankamo žmogaus embriono apsaugos standarto.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, prašome LR Prezidento *nepasirašyti* 2022 m. gegužės 24 d. LR Seimas priimto Lietuvos Respublikos pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 15-1 straipsniu įstatymo.

Rengimo šeimai asociacijos primininkas

Ramūnas Aušrotas